

Sultan ve Aşiret: Hamidiye Alayları Aşiret Reislerinin II. Abdülhamid'i Ziyareti

İbrahim ÖZCOŞAR¹, Abdusselam ERTEKİN²

Atıf/©: Özcoşar İbrahim, Abdusselam Ertekin, Sultan ve Aşiret: Hamidiye Alayları Aşiret Reislerinin II. Abdülhamid'i Ziyareti, Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi 2019/4 (2), 23-38.

Özet

Bu çalışmada Osmanlı sultanları ile Kürt aşiretler arasındaki ilişki ağı, II. Abdülhamid ve Hamidiye Alaylarının kuruluşu ve onu ziyaret eden Kürt aşiretleri bağlamında değerlendirilecektir. Sultan II. Abdülhamid ile aşiret reislerinin ilişkileri İttihad-ı İslam politikası çerçevesinde olmuştur. Bu politika çerçevesinde aşiret reislerinin İstanbul'a Sultanı ziyaretlerinin aşamaları ve İstanbul'daki faaliyetleri ele alınacaktır. Makalede temel sorunsalımız İttihad-ı İslam politikası gereği bu ilişki ağının dinamiklerini ortaya koymaktır.

Keywords: II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti, Hamidiye Alayları, Aşiret Reisleri, İstanbul.

Sultan and Tribe: The Visit by the Chieftains of Hamidiye Regiments to Abdulhamid II.

Atıf/©: Özcoşar İbrahim, Abdusselam Ertekin, Sultan and Tribe: The Visit by the Chieftains of Hamidiye Regiments to Abdulhamid II, Artuklu Human and Social Science Journal 2019/4 (2), 23-38.

23

Abstract

This study deals with the interrelation between the Ottoman sultans and the Kurdish tribes in the context of the establishment of Hamidiye regiments, and the visit by the leaders of those tribes to Abdulhamid II. The relations between Sultan Abdulhamid II and the tribal leaders have been within the frame of Pan-Islamism. The stages of the visit by tribe leaders to the Sultan and their activities in Istanbul are discussed within the scope of this policy. Our main problematic in this article is to reveal the dynamics of this interrelation by the very nature of Pan-Islamism.

Anahtar Kelimeler: Abdulhamid II. Ottoman Empire, Hamidiye Regiments, Kurdish tribes, İstanbul.

¹ Prof. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: orcid.org/0000-0003-0776-4129.

² Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ORCID: orcid.org/0000-0002-6353-7126.

Geliş/Received: 14.10.2019, **Kabul/Accepted:** 26.11.2019

GİRİŞ

Modern çalışmalardaki indirgemeci yaklaşımların aksine Hamidiye Alaylarına dair yeni çalışmaların ortaya koyduğu tespitler, alayların yerel kaygıların ötesinde küresel emperyal girişimlere bir alternatif olarak kurulduğunu göstermektedir. Bu tespitlerin başlıca dayanağı Alayların sadece Kürtlerle ve Kürtlerin yaşadığı coğrafya ile sınırlı kalmadığı, coğrafi seçimin emperyal girişime açık bölgelerle ilişkili olduğuna dair yeni belge ve bilgilerin ortaya çıkmasıdır. Bu belge ve bilgiler Hamidiye Alaylarını, İttihad-ı İslam siyasetinin bir stratejisi olarak tanımlamamıza imkân sunmaktadır. Hamidiye Alayları ile İttihad-ı İslam politikaları ilişkisinin anlaşılması için, sıradanlaşmış ve bıktırıcı bir dikotomi kavgasına girmeden ya da gecikmiş modernlik paradigmasına başvurmadan Abdülhamid'in İttihad-ı İslam yaklaşımına dair oldukça genel bir kavramsal çerçeve çizmek gerekir. Bu çerçevenin ana eksenini Avrupa sömürgecilğine karşı halifelik etrafında şekillenen çok yönlü bir merkezîyetçiliktir.

II. Abdülhamid ve İttihad-ı İslam politikasının merkezîyetçi yaklaşımı Tanzimat Fermanı ile girilen Osmanlı merkezîyetçiliğinden farklı özellikler taşıyordu. Tanzimat sisteminin kurumsallaşarak merkezîleşmeyi öngören yapısı, bir Osmanlı sultanı (II. Mahmud) tarafından başlatılmış daha sonra bürokratlarca devam ettirilmişti. Geçmişe göre “reformist” kabul edilen Tanzimatçılar, bir süre sonra, reform hareketlerini bir adım daha ileriye taşımak isteyen aydınlar (Genç Osmanlılar) karşısında “muhafazakâr” konumuna düşmüşlerdi. Aydınların yeni reform düşüncelerinin merkezinde, yönetimde sultan ve bürokratların etkisini azaltacak ve taşıyıcı merkezde temsil edecek parlamenter ve anayasal sisteme (meşrutiyete) geçmek vardı. 1870'lerin başında Tanzimat bürokrasinin iki önemli ismi Fuat ve Ali paşaların ölmüş olmaları, reformistlere kendi düşüncelerini uygulamaları için uygun ortamı oluşturmuştur. V. Murad'ın tahta geçirilmesiyle başlayan ilk deneme başarısız olmuş. II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle kısa bir süreliğine de olsa, Osmanlı Devleti'nin anayasalı ve parlamentolu bir yönetime kavuşmasını sağlamışlardı. Ancak bir müddet sonra II. Abdülhamid'in parlamentoyu süresiz tatil edip, anayasayı da askıya almasıyla yeni bir merkezîleşme süreci başladı. Tanzimat ile merkezîyetçiliği bozacak bütün güç unsurlarını ortadan kaldırarak merkezi gücü etkin kılmak planlanırken II. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla farklı bir yöntemin uygulanmasına başlanmıştır. Artık devletin çöküşünü önlemek için uygulanan yöntem, İttihad-ı İslam politikaları çerçevesinde, halifenin gücünü arttırmak ve merkeze doğrudan bağlı olmaları bile tüm yerel güç unsurlarını doğrudan halifeye bağlayarak halife odaklı merkezîleşmeyi sağlamaktır.

II. Abdülhamid'in bu politikası, Tanzimat merkezîleşmesinin tamamen ortadan kaldırmaya yeltendiği yerel güçlerin yeniden merkezi idarenin ortağı olarak yerelde güçlenmelerinin yolunu açtı. Ancak altını çizerek belirtmek gerekir ki; panoramik bir yaklaşımla Abdülhamid'in politikalarının yereli aşan bir yönü olduğunu söylemek gerekir. Bu yön Avrupa sömürgeciliğinin uzanabileceği coğrafyalarda geleneksel yapıları antiemperyalist bir yaklaşımla yeniden dizayn etmeyi ve güçlendirmeyi amaçlıyordu. Bu politikanın en görünür hali, İttihad-ı İslam siyasetinin milis kuvvetleri olarak tanımlayabileceğimiz Hamidiye Alaylarıdır.

Bu çalışmada Hamidiye Alaylarının Kürtlerden teşekkül eden kısmının halifeyle ilişkilerinin önemli bir boyutuna, II. Abdülhamid'i ziyaretlerine yoğunlaşılacaktır. Aşiret reislerinin halifeyi ziyaretleri II. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam siyasetinin bir uzantısı olarak, merkezinde halifenin bulunduğu yeni yaklaşıma dair önemli ipuçları içeren bir hikâye sunmaktadır.

Süvari Alayı Olarak Hamidiye Alayları

Sultan II. Abdülhamid tarafından 1890 yılında kurulan Hamidiye Alayları, Osmanlı ordusunun süvari askeri birliğine ek bir kuvvet olarak tasarlanmıştı. Dönemin Osmanlı devlet adamları: ordunun yeteri piyade ve topçu askeri bulunmasına rağmen süvari askeri birliği neredeyse bitme noktasına geldiğini belirtmişlerdi. Osmanlı Devlet adamları, ordunun süvari birliğinin eksikliğini Hamidiye Alayları ile tedarik etmeyi amaçlamıştı (BOA. *Y.PRK. ASK.* 96.70.).

Askeri sınıf içerisinde en masraflısı süvari sınıfı olmuştur. Bunun için devlet, masrafsız bir süvari sınıfı oluşturmak istemişti. Bu bağlamda alaylara dâhil edilecek aşiretlerin süvariliğe uygun olması gereği üzerinde durulmuştur. Bu sınıfa en uygun olanı da göçebe-yarı göçebe aşiretler olmuştur. Çünkü göçebe-yarı göçebe aşiretler doğaları gereği süvarilikteki mahareti ve silah kullanımındaki ustalıkları, onların herhangi bir eğitime gerek kalmadan –masrafa girmeden- Osmanlı ordusuna dâhil edilmesine imkân tanıyordu. Bu durumda göçebe-yarı göçebe aşiretleri için yapılması elzem olan şeyin, düzenli alaylar ile disipline edilmeleri ve askeri eğitimin verilmesi yeterli olacaktı. Böylece masrafsız büyük bir süvari sınıfı oluşturmak amaçlanmıştı (Nevsal-ı Askerî, 9 Muharrem 1297: 117).

Devlet, bununla göçebe aşiretlerden süvari birliği tedarik etmesinin yanında yıllardır çözölemeyen göçebelerin iskânını da bu şekilde çözmeyi amaçlamıştı. Bunun yanında asayişî ihlal eden bu aşiretleri asayişî sağlama görevini de vermeyi (BOA. *Y.A.RES.* 63.46. 3 Mart 1309), yine bu aşiretler ile bölgede toplanamayan vergiyi toplama görevini vererek bu sorununu da çözmeyi hedeflemişti. En önemlisi devlet, bu yolla göçebe aşiretleri kendine bağlayarak sadakatlerini sağlamayı veböylece bölgede asayişî sağlamayı amaçlamıştı (Hamidiye Hafif Süvari Alayları Kanunname-i Hümayun, 1896, madde 66).

Hamidiye Alaylarının amaçlarından biri de Rusya ve İran sınırının güvenliğini sağlamaktı. Bu ülkelerin sınır güvenliğini ihlal eden göçebe aşiretleri teşkilata alarak hem onları sınır üzerindeki arazilere iskân ettirmiş hem de bu şekilde sınırın güvenliğini bunlara teslim etmişti. Ayrıca alaylarla olası bir Osmanlı-Rus savaşında hem Rusya'nın Anadolu'ya geçişlerini durdurmayı ve hem de aşiretleri kendi tarafında tutmayı,(BOA., *DH.MKT.*1806.96.17 Kanun-u Sani 1308). böylece bölgede Ermeni komitelerinin faaliyetlerine karşı ve olası bir Kürt isyanına karşı alayları konuşlandırmayı amaçlamıştı (BOA. *Y.PRK. ASK.* 081.16. Leff. 2, 6 Nisan 1308).

Hamidiye Alaylarının kurulmasına dair bu çabaların merkezinde, yukarıda da bahsedildiği üzere, İttihad-ı İslam siyaseti vardı. Alaylara dâhil edilen aşiretler İttihad-ı İslam politikası göz önünde bulundurularak seçilmişti ve bu politikaya uymayacak hiçbir aşiret veya aşiret mensubu alaylara dâhil edilmemişti. Sultan II. Abdülhamid İttihad-ı İslam politikası çerçevesinde Hamidiye Alaylarına dâhil olan aşiret reisleri ile bağlarını güçlendirmek için onları İstanbul'da ağırlamıştı.

II. Abdülhamid, imparatorluğun farklı bölgelerindeki yerel rüesayı kendine bağlamaya yönelik bir politika izlemiştir. Sultan tarafından sarayda ağırlanan misafir profilleri bu politikaya dair önemli ipuçları içermektedir. II. Abdülhamid'e yakın isimlerden Tahsin Paşa'ya göre; Sultan Abdülhamid'in daimi misafirleri vardı. Bunlar ülkenin farklı yerlerinden gelen, genellikle Kürt rüesası ve Arap ulemasından insanlardı. Bunların bir kısmı misafirhane-i hümayun denilen dairede kalırlardı. Yemekleri saray mutfağından gider ve hazine-i hassadan kendilerine maaş verilirdi (Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, 1999: .40). II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu, İslam coğrafyasının farklı yerlerinden saraya gelen yüzlerce misafirin Zafir Efendi Tekkesinde babası tarafından yaptırılan misafirhanede kaldıklarını belirtmektedir (Osmanoğlu, 2018: s.27). Sarayda ağırlanan misafirlerin tamamının Müslüman olması II. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam politikasının bir yansıması olsa gerektir.

Sarayda ağırılanan misafirlerden bazıları da, ekseriyeti Kürt aşiretlerinden oluşan Hamidiye Alaylarının reisleridir. Osmanlı kayıtlarına göre padişahı ziyaret etme teklifi aşiret reislerine aittir. Buna göre aşiret reisleri, Hamidiye Alaylarının kurmakla görevlendirilmiş 4. Ordu Komutanı Zeki Paşa'ya müracaat ederek, padişahı görme isteklerini beyan etmişlerdi. Aşiret reislerinin bu teklifi Zeki Paşaya da cazip gelmiş ve bu talebi "...*Hazret-i Hilâfet Penahiy-i görmek arzusu...*" aşiretlerin bu arzusunu "...*Dersaadete 'azimet şerefinden mahrum kalırlar ise yeis ve füturlarının mucib alacağını...*" şeklinde Sultan II. Abdülhamid'e iletmıştır. Bunun üzerine padişah aşiret reislerinin bu isteğini kabul etmiştir (BOA. Y.EE.081. 07. 14 Nisan 1307). Osmanlı kayıtlarının sunduğu bu bilgilere rağmen, asıl talebin merkezi idareden geldiği ancak talebin aşiretlerden geldiğine dair bir kurgu oluşturulduğu ihtimali de gözardı edilemez.

Aşiret Reisleri İstanbul Yolunda

II. Abdülhamid'in, aşiret reisleri ile görüşme kararından sonra 24 alay ve 112 kişiden oluşan ilk grup İstanbul'a gitmek için 21 Mart 1891'de Trabzon yolunu tuttu (BOA. Y.PRK. ASK.70.96. 9 MART 1307). Aşiret reisleri İstanbul'a gitmek için Trabzon'a hareket ettiklerinde Zeki Paşa, Şakir Paşa'ya bir telgraf göndererek aşiret reislerinin İstanbul'a gitmesi için Trabzon'a bir vapurun gönderilmesini, aşiret reisleri için askerî üniformalar ve meşrubatlar hazırlanmasını istemişti (BOA. Y.MTV. 48.83. 4 Mart 1891). Aşiret reisleri ve beraberlerindeki daha Trabzon'a varmadan, İstanbul'dan kendileri için hazırlanan eşyalar Trabzon'a gönderilmek üzere "*Arslan*" adındaki vapurla yola çıkmıştı (BOA. Y.MTV. 73.125. 21 Kanun-u Evvel 1308).

Aşiret reislerini en iyi şekilde karşılamak ve ihtiyaçlarını iyi bir şekilde tedarik etmek için hem Trabzon'da hem de İstanbul'da hummalı çalışmalar yapılmaktaydı. Aşiret reislerinin Trabzon'a varmasından hemen sonra Trabzon Askerî Komutanı Mirliva Salih, Şakir Paşa'ya onları en iyi şekilde karşıladığını yazmıştı. (BOA. Y.EE.139,03. 15 Mart 1307). Nitekim Hamidiye Alayları aşiret reisleri Trabzon'a geldiklerinde vali, askerî erkân, belediye reisi, bir nizamiye bölüğü tarafından askerî bando eşliğinde karşılanmıştı. Ayrıca aşiret reislerini karşılayanlar arasında İstanbul'dan Padişah'ın ve Serasker'in yolladığı birer mabeyinci de bulunmaktaydı (Klein, 2013: 60).

Her ne kadar aşiret reislerinin padişahı görme istekleri üzerine böyle biryolculuğa çıkılmışsa da, bazı Kürt aşiret reisleri İstanbul'a dair bazı şüpheler taşıyorlardı. Bu aşiret reisleri hükümetin bir bahane ile kendilerini İstanbul'da rehin tutacağından korkuyorlardı. Bu şüphe ve korkularının gerekçesi geçmişte işledikleri suçlardı. Aşiret reislerinin bir kısmının geçmişte işlediği suçlar vardı ve bu suçlardan dolayı çoğu kaçak durumdaydı. Akıllardaki bu şüpheyi dağıtmak ve durumu berraklaştırmak için yetkililer, Hamidiyeli mensuplar için, Trabzon'da etraflı bir hazırlık yapmışlardı. Neticede Trabzon'a gelen aşiret reisleri burada onlar için yapılan hazırlığı gördüklerinde rahatlamışlardı (TNA., F.O. Turkey No: 32, Diyarbakır, 24 Şubat 1891). Kürt aşiret reisleri Erzincan'dan Trabzon'a kadar geçtikleri bütün güzergâhlarda konuk edilmiş ve ağırılanmışlardı. Trabzon'a gelirken de tüm sivil ve askerî erkân tarafından onurla karşılanmışlardı. Gelen tüm aşiret reisleri kalede misafir edilmişlerdi (TNA., F.O. Turkey No: 34, Trabzon, 28 Mart 1891). Gerek mülki gerek halktan ileri gelenler, Trabzon'da buldukları süre içerisinde Kürt aşiretlerini iyi ağırılanmalarından dolayı padişah tarafından taltif edilmişlerdi (BOA. Y.EE. 139.10. 6 Temmuz 1891).

Aşiret reisleri ve mensupları, silahlarını, atlarını ve bir düzine hizmetçilerini geride bırakarak Vehbi Bey ve İsmail Bey'in eşliğinde Avusturalya'nın "*Diana*" adlı buharlı gemisiyle İstanbul'a gitmek üzere yola çıktılar. Bunlar saraya, daha önceki Kürt emirleri ya da şeyhler gibi; özellikle de Ferik Osman Bey tarafından bir esir olarak padişaha götürülen Bedirhan Bey gibi değil, padişahın şeref konukları olarak gidiyorlardı. (TNA., F.O. Turkey No: 34, Trabzon, 28 Mart 1891). Aşiret reisleri 14 Mart 1307 Cumartesi günü saat 11 civarında Trabzon'dan İstanbul'a

gitmek üzere yola çıktılar. Pazar günü sabah saat 9 civarında İstanbul limanına varan aşiret reisleri, oradan özel olarak hazırlanmış küçük bir vapur ile Beşiktaş İskelesi'ne götürüldüler (Tarik, No: 2518, S.8, 30 Mart 1891, s.1).

Aşiret reisleri, vapura binerken kendileri ile beraber getirdikleri atları Trabzon'da bırakmış, yanlarına sadece eyer takımlarını almışlardı (BOA. Y.EE. 139.03. 15 Mart 1307). Eyer takımlarını da zamanları olmadığı için vapurda bırakmak zorunda kalmışlardı (Tarik, No: 2518, S.8, 30 Mart 1891: 1). Bunun için İstanbul, Erzincan ve Trabzon arasında yazışma trafiği başlamıştı. Şakir Paşa, Trabzon komutanlığına "...hayvanlarını neden Trabzon'da bıraktıklarını sorarak..." aşiret reislerinin padişahın huzuruna atlarla çıkacaklarını belirtmişti. Trabzon komutanlığı, yaptığı tahkike göre Kürt aşiret reislerinin Trabzon'a işe yaramaz atlarla geldiklerini Şakir Paşa'ya iletmişti. Tahkik sonucunda, aşiret reislerine İstanbul'a atlarıyla gitmeyeceklerinin bildirildiği bu nedenle onların da Trabzon'a işe yaramaz atlarla geldikleri anlaşılmıştı. Trabzon'da iken onlara İstanbul'a atlarıyla gelmeleri emir olunmuş, "padişahın huzuruna atlarınızla çıkacaksınız" denmiş ise de bunlar emre itaat etmeyerek:

"Rüesa-i muma ileyhim böyle lağır hayvanlarla huzur-ı hazret-i hilafet penahiye çıkamayacaklarını sureti mahcubiyete beyan ve şayet süvarilikteki meleke ve maharetlerinin görülmesi emr u Ferman buyurulduğu takdirde saye-i cenab-ı mülukanede gösterilecek herhangi cins esb olur ise olsun onlarla da ibraz-ı hüner edeceklerini ityan ederler talep ve arzuları vechiyle kendi hayvanlarına mahsus eğer takımları vapura konulmuştur..."(BOA. Y.EE. 139.03. 15 Mart 1307) diyerek kendilerini savunmuşlardı.

Bunun üzerine Şakir Paşa, Hassa Ordu-yi Hümayunun ahırlarından ihtiyaç duyulduğu kadar yerli hayvan hazırlanmasını isteyerek bu sorunu çözmüştü. Aşiret reislerinin, atlarını götürmemelerinin nedenlerinden biri de devlete güvenmemeleriydi. Çünkü onlar tutuklanma veya sürgüne gönderilme ihtimalini hep düşünmüşlerdi. Bunun için de Trabzon'da atları için birer adamlarını bekletmişlerdi. Bu durum İstanbul'a giden ilk kafilе için geçerliydi. Daha sonra gidenler ise atları ile beraber gitmişlerdi (T.N.A, F.O. Turkey, No: 3, , İstanbul, 30 Aralık 1896).

Nitekim aşiret reisleri 17 Mart 1891'de İstanbul'a vardıklarında atlar tedarik edilmişti ve bu atlar üzerinde Ertuğrul Alayı musikası eşliğinde iki sıra halinde küçük bir törenle Yıldız Sarayı önünden geçtiler. Sultan onları selamladıktan sonra dinlenmeleri için hazırlanan kışlalara götürüldüler (Tarik, No: 2518, S.8, 30 Mart 1891: 1). II. Abdülhamid'i görmek için memleketlerinden İstanbul'a gelen aşiret reisleri ve efradının konaklamaları için "*Rami ve Yeni Kışlaları*" hazırlanmıştı. Her biri için yeni yataklar getirilmiş ve her 10 kişiye hizmet etmek için kendi hizmetçilerinden iki kişi görevlendirmişti (BOA. Y.PRK. ASK. 114.17. 1 Ağustos 1312). Bunun yansira aşiret reislerine yemek olarak nasıl bir menü hazırlanacağı da düşünülmüştü. Buna göre onlara "*lokanta usulü*" şeklinde yemekler hazırlanmıştı. "...*umera ve zabitanının dahi lokanta usulü üzere me'kulatın tanzimi...*"Ayrıca Sultan II. Abdülhamid, onlara tütün, kahve ve çay da göndermişti (BOA. Y.PRK. ASK. 114.17. 1 Ağustos 1312).

Tüm bunların yanında İstanbul'da kaldıkları süre zarfında aşiret reisleriyle ilgilenmesi için Binbaşı Arif Efendi görevlendirilmişti. İstanbul'a gruplar halinde gelen aşiret reisleri ve beraberindekiler şunlardı: (BOA. Y.PRK. ASK. 70.96. 10 Şubat 1308).

Birinci Grup

Tablo:1. İstanbul'a Giden Aşiret Reisleri ve Beraberindekiler (1. Grup)

AŞİRET	REİS	DERECE	BERABERİNDEKİLER
Sıpkı Aşireti	Hacı Yusuf Ağa	1	Zehrap Ağa, Cafer Ağa, Yusuf Ağa, diğer Yusuf Ağa, Fakı Osman Ağa, Ömer Ağa ve Şükrü Efendi.
	Hüseyin Bendi	1	
	Mehmet Bey	2	
	Ali Bey	2	
	Ahmet Ağa	2	
Hasenanlı Aşireti	Sofi Ağa	1	Mehmet Ali Ağa, Mahmut Ağa, Bilo Ağa, Ömer Ağa, Baş Ağa, Fakı Ali Ağa, Nadir Ağa, Derviş Ağ, Yusuf Ağa, Şanizade Ağa, Halid Ağa, Süleyman Ağa, Yako Ağa, Mustafa Ağa, Mehmet Ağa, Çerkes Ağa, Mehmet Ağa, Hasan Ağa, Ramo Ağa, Ali Ağa, Halil Ağa
	Fethullah Ağa	1	
	Rıza Ağa	2	
	Hüseyin Ağa	2	
	Yusuf Ağa	2	
	Mustafa Ağa	3	
	Tacüddin Ağa	3	
	Yaşar Ağa	3	
	Reşit Efendi	1	
	Seyfi Ağa	1	
	Ayaz Ağa	1	
	Reşit Ağa	1	
	Dürri Ağa	1	
Cıbranlı Aşireti	Mahmut Ağa	1	Hasan Ağa, Ömer Efendi, Hasan Ağa ve Hüseyin Ağa
	Mahmut Efendi	1	
	Selim Ağa	1	
	Hasan Ağa	1	
Karapapak Aşireti (Saraçlı)	Ali Ağa	1	Hasan Efendi, Büyük Ağa, Selim Ağa, Hüseyin Bey ve Hacı Ağa
	Abdullah Efendi	2	
	Abdullah Ağa	2	
	Safer Ağa	2	
Karapapak Aşireti (Taştan)	Taştan Ağa	1	Süleyman Ağa, Mustafa Ağa, Kadir Ağa ve Hüseyin Ağa
	Musa Ağa	1	
Hayderanlı Aşireti	Hüseyin Bey	1	---
	Mahmut Bey	1	

İ. ÖZCOŞAR – A. ERTEKİN

Zilanlı Aşireti	Eyüp Paşa	1	Cemşid Bey İbn-i Eyüp Paşa, Mehmet Reşit Bey İbn-i Eyüp Paşa, Rıdvan Bey, Ahmed Bey ve Abdi Bey
	Hüseyin Bey	1	
	Abdullah Bey	1	
	Resul Bey	1	
Celali Aşireti	İbrahim Ağa	1	---
	BekirFikri	1	
	Ahmet Ağa	1	
Cıbranlı Aşireti	Ahmet Ağa	1	Ali Bey, Sani Ağa ve Hasan Ağa
	Selim Bey	1	
	Murat Bey	1	
Ademanlı Aşireti	Mirza Ağa	1	Hüseyin Ağa, Ali Ağa, Hüseyin Ağa, Ali Efendi, Mustafa Ağa
	Mehmet Ağa	1	
	Nebi Ağa	1	
	Mustafa Ağa	1	
Miran Aşireti	Mustafa Ağa	1	Derviş Paşa, Kasım Ağa, Behram Ağa, Feti Ağa

İkinci Grup

29

Birinci gruptan sonra 7 Mayıs 1891 tarihinde ikinci grup İstanbul'a gitmişti. Bu gruptaki aşiretler de birinci gruptaki aşiretler gibi aynı yolla gitmişlerdi. İkinci grup 52 kişiden oluşmaktaydı (BOA. Y.EE.139,07. 7 Mayıs 1891). Bu grupta olanlar şunlardı;

Tablo: 2. İstanbul'a Giden Aşiret Reisleri (2. Grup)

AŞİRET	REİS	DERECE
Hayderan Aşireti (Hüseyin Ağa)	Sultan Ağa	1
	Mehmet Ağa	1
	Mehmet Ağa	2
	Yusuf Ağa	2
	Derviş Ağa	2
	İbrahim Ağa	2
	Mahmut Ağa	3
	Ali Ağa	4
	Mehmet Ağa	4
	Mehmet Ağa	4
Hayderan Aşireti	Tosun Efendi	1

(Hacı Timur Ağa)	Hacı Musa Ağa	2
	Ali Bey	2
	Kasım Ağa	2
Hayderan Aşireti	Hacı Hasan Ağa	1
	İbrahim Ağa	1
	Ali Ağa	2
	Hasan Ağa	2
	Abdal Ağa	2
	Ahmet Ağa	3
	Salman Ağa	3
	Abdi Ağa	3
Hayderan Aşireti (Mehmet Sıddık Ağa)	Mustafa Paşa	1
	Ali Ağa	4
	Yusuf Ağa	4
	Abdülmeccid Efendi	3
	Hamza Ağa	4
Zirkanlı Aşireti	Abdal Ağa	2
	Yusuf Ağa	2
	Ahmet Ağa	2
	Ali Ağa	5
Ademanlı Aşireti	Ali Ağa	1
	Derviş Ağa	2
Makuri Aşireti	İbrahim Ağa	1
	Yusuf Ağa	5
Takuri Aşireti	Hüseyin ağa	1
	Kalender ağa	5
Milan Aşireti	Osman Ağa	2
	Şeyho Ağa	5
Şemsiki Aşireti	Hasan Ağa	2
	Abdi Ağa	5
Şikak Aşireti	Şeref Ağa	1
	Hasan Ağa	5
	Abdal Ağa	2

	Mehmet Ağa	5
Loli Aşireti	Kulihan Ağa	1
	Mehmet Ağa	4
Şıyuli Aşireti ³	Hacı Mirza Ağa	1
	Cafer Ağa	1

Aşiret Reislerine İhsanlar: Hediyeler ve Nişanlar

Aşiret reisleri İstanbul'da iki defa padişahının huzuruna çıkmışlardı. Biri resmigeçit esnasında diğeri de sarayda. Sultan II. Abdülhamid, bu görüşmelerde aşiret reislerine çeşitli ihsanlarda bulunmuştur. Bu ihsanların büyük çoğunluğu aşiret reislerine verilen nişanlardan oluşmaktaydı. İstanbul'da padişah tarafından nişan verilen aşiret reisleri ve verilen nişanlar şunlardı.

Tablo: Aşiret Reislerine Verilen Hediyeler

Lirayı Osmani Adet	Rüesann Derecatı	Mensup Olduklar ı Aşiret	İsim ve Şöhretler i
15	Reis	Haydaranlı	Hüseyin Ağa
15	Reis	Hayderanlı	Hacı Timur Ağa
15	Reis	Hayderanlı	Emin Ağa
15	Reis	Zirkanlı	Kulihan Ağa
12	1 ⁴	Hayderanlı	Sultan Ağa
12	1	Hayderanlı	Mehmet Ağa
12	1	Hayderanlı	Tosun Efendi
12	1	Hayderanlı	Hacı Hasan Ağa
12	1	Hayderanlı	İbrahim Ağa
12	1	Hayderanlı	Mustafa Ağa
10	2	Hayderanlı	Mehmet Ağa
10	2	Hayderanlı	Yusuf Ağa
10	2	Hayderanlı	Derviş Ağa
10	2	Hayderanlı	İbrahim Ağa
10	2	Hayderanlı	Hacı Musa Ağa

³ Şıyuli Aşiretinden iki Alayın teşkilini taahhüt etmiş ise de ifayı taahhüt edip edemeyecekleri orduca kestirilemediğinden umum alayların bil fiil teşkilatı zamanına talikan şimdilik iş bu yirmi bir alaydan hariç tutulmuştur.

⁴ Buradaki derece aşiretin kendi içerisinde konumları ile ilgilidir.

10	2	Hayderanlı	Ali Bey
10	2	Hayderanlı	Kasım Ağa
10	2	Hayderanlı	Ali Ağa
10	2	Hayderanlı	Hasan Ağa
10	2	Hayderanlı	Abdal Ağa
8	3	Hayderanlı	Mahmut Ağa
8	3	Hayderanlı	Ahmet Ağa
8	3	Hayderanlı	Salman Ağa
8	3	Hayderanlı	Abdülhamid
6	4	Hayderanlı	Ali Ağa
6	4	Hayderanlı	Mehmet Ağa
6	4	Hayderanlı	Mehmet Ağa
6	4	Hayderanlı	Ali Ağa
6	4	Hayderanlı	Yusuf Ağa
6	4	Hayderanlı	Hamza Ağ
5	5	Hayderanlı	Abdi Ağa
10	2	Zirkanlı	Abdal Ağa
10	2	Zirkanlı	Yusuf Ağa
10	2	Zirkanlı	Ahmet Ağa
5	5	Zirkanlı	Ali Ağa
12	1	Adamanlı	Ali Ağa
10	2	Adamanlı	Derviş Ağa
12	1	Makuri	İbrahim Efendi
5	5	Makuri	Yusuf Ağa
12	1	Takuri	Hüseyin Ağa
5	5	Takuri	Kalender Ağa
10	2	Milan	Osman Ağa
5	5	Milan	Şeyho Ağa
10	2	Şemsiki	Hasan Ağa
5	5	Şemsiki	Abdi Ağa
12	1	Şıkaki	Şeref Ağa
5	5	Şıkaki	Hasan Ağa
10	2	Cıbranlı	Abdal Ağa

İ. ÖZCOŞAR – A. ERTEKİN

8	3	Cıbranlı	Mehmet Ağa
12	1	Lıyuli	Kulihan Ağa
6	4	Lıyuli	Hamza Ağa
12	1	Şıyuli	Hacı Mirza Ağa
12	1	Şıyuli	Cafer Ağa
9 ⁵			
Toplam:			

Tablo 3. Aşiret Reislerine Verilen Nişan ve Madalyalar

Osmani	Mecidi	Rütbe	Taşıdıkları Nişan	Mensup oldukları aşiret	Derece	İsim ve Şöhretleri	Oluşturacak Alay
	3	İstabl Amire		Zirkanlı	Reis	Kulihan Ağa	2
4				Zirkanlı		Abdal Ağa	
4				Zirkanlı		Yusuf Ağa	
4				Zirkanlı		Ahmet Ağa	
	5			Zirkanlı		Ali Ağa	
4			Mecidi 4	Adamanlı		Ali Ağa	1
4			Mecidi 4	Adamanlı		Derviş Ağa	
	3		Mecidi 5	Makuri	1	İbrahim Ağa	1
	5			Makuri	5	Yusuf Ağa	

⁵ Aşiret reisleri ile birlikte gelenlerin her birine üç adet liray-ı Osman-i verilmiştir. BOA. Y.EE.139. 06. 01.01. 26 Mayıs 1891.

	3		Mecidi 5	Takuri	1	Hüseyin Ağa	1
	5			Takuri	5	Kalender Ağa	
4				Milan	2	Osman Ağa	1
	5			Milan	5	Şeyho Ağa	
4				Şemsiki	2	Hasan Ağa	1
	5			Şemsiki	5	Abdi Ağa	
4				Şıkaki	1	Şeref Ağa	2
	5			Şıkaki	5	Hasan Ağa	
	4			Cıbranlı	2	Abdal Ağa	1
	5			Cıbranlı	3	Mehmet Ağa	
4				Lıyuli	1	Kulihan Ağa	1
	5			Lıyuli	4	Hamza Ağa	
4				Şıyuli	1	Hacı Mirza Ağa	2
4				Şıyuli	1	Cafer Ağa	
3		Mirülumeralık		Hayderanlı	Reisi	Hüseyin Ağa	5
	3		Mecidi 4	Hayderanlı		Sultan Ağa	
4				Hayderanlı		Mehmet Ağa	
4				Hayderanlı		Mehmet Ağa	
4				Hayderanlı		Yusuf Ağa	

İ. ÖZCOŞAR – A. ERTEKİN

4				Hayderanlı		Derviş Ağa	
4				Hayderanlı		İbrahim Ağa	
	4			Hayderanlı		Mahmut Ağa	
	5			Hayderanlı		Ali Ağa	
	5			Hayderanlı		Mehmet Ağa	
	5			Hayderanlı		Mehmet Ağa	
3		Mirülumeralık	Mrcidi 4	Hayderanlı	Reisi	Hacı Timur Ağa	2
	3			Hayderanlı		Tosun Efendi	
4			Mecidi 4	Hayderanlı		Hacı Musa Ağa	
4				Hayderanlı		Ali Bey	
4				Hayderanlı		Kasım Ağa	
3	3	İstablı Amire		Hayderanlı	Reisi	Emin Ağa	
	3	Mirülumeralık	Mecidi 4	Hayderanlı		Hacı Hasan Ağa	
4				Hayderanlı		İbrahim Ağa	
4				Hayderanlı		Ali Ağa	
4				Hayderanlı		Hasan Ağa	
4				Hayderanlı		Abdal Ağa	
	4			Hayderanlı		Ahmet Ağa	

	4			Hayderanlı		Salman Ağa	
	5			Hayderanlı		Abdi Ağa	
		İstabl Amire		Hayderanlı	Reisi	Mehmet Sıddık Ağa	
	3					Mustafa Ağa	
	5					Ali Ağa	
	5					Yusuf Ağa	
	4					Abdülhamid Ağa	
	5					Hamza Ağa	

Aşiret Reislerinin Padişahın Özel İstekleri

Sultan II. Abdülhamid tarafından bazı aşiret reislerine nişan ve hediyeler dışında özel hediyeler de vermişti. Bu hediyeleri bizzat padişah kendi elleri ile onlara takdim etmiştir. Nitekim Sıpkı Aşireti reisinin nişanını bizzat sultan tarafından vermişti. II. Abdülhamid, Aşiret reisi Yusuf Ağaya mücevher kakmalı bir tütün kutusu, Ademan aşireti reisi Mirza Beye Arap atı hediye etmişti. Hesenan aşireti reisi Fethullah Bey'e de bir yüzük hediye etmişti. Tüm bunların yanında her bir alaya bir yüzünde sultanın tuğrası öbür yüzünde Kur'an-ı Kerim'den bir ayet işlenmiş sancıklar ve beyaz ipek üzerine gümüş yıldızla yazılmış Fermanlar verilmişti (Klein, 2013: 62). Ardından Sultan II. Abdülhamid'in onlara "benim, Kürtlerin babası olduğumu unutmayın" diye iltifat ettiği rivayet edilmektedir (Fırat, 1998: 153). Nitekim Milli aşireti reisi İbrahim Paşa, İstanbul'a gittiği zaman Sultan II. Abdülhamid'in ona "oğlum" diye hitap ettiği rivayet edilir. Bu rivayete göre; "Karakeçi aşireti reisi, İbrahim Paşa'yı şikâyet etmek üzere Abdülhamid ile görüşmeye gider. Sultan Abdülhamid, aşiret reislerini görünce -oğlum İbrahim iyi midir- diye sorar." (Üner, 2009: 195). Aynı şekilde Bucak aşireti reisi de İbrahim Paşa'yı şikâyete gider fakat aynı muamele ile karşılaşır. Her iki reis de İbrahim Paşa'yı şikâyet etmek yerine onu övmek mecburiyetinde kalmışlardı.

İstanbul'da bulunan her bir aşiret reisine 15 lira nakdi yardım yapıldı. Daha genç olan aşiret reislerine 10 lira, aşiret reisleri ile beraber gelenlerin bazılarında 5 bazılarında da 7 lira dağıtıldı. Ayrıca padişah, İstanbul'a gelen aşiretler için hazineden 500 lira yol masrafı vermişti (Averyanov, 2010: 204). Hamidiye Alayları kuruluş esnasında aşiretleri keşfe çıkmış olan Zeki Paşa, aşiretlere Hamidiye Alaylarına katılmaları durumunda birçok ayrıcalık elde edeceklerini vaat etmişti. Zeki Paşa'nın aşiretlere vaatleri arasında hem rütbe hem de yüklü para vardı. Sultan II. Abdülhamid, Zeki Paşa'nın aşiretlere vaat ettiği her şeyi gerçekleştiriyordu.

Tüm bunların yanında aşiret reislerinin padişahıtan bazı özel istekleri olmuştur.

✓ Karapapak aşireti reisi Musa Ağa, padişahıtan Erzurum'da tutuklu bulunan komşusu Hüseyin'in tahliyesini istemişti (BOA. *İ.DH.1227,96112*. 4 Mart 1307).

✓ Karapapak aşireti reisi Abdullah Ağa, buldukları yere yakın olan ve Ermenilerin terk ettiği Ziro adındaki köyü arazisiyle birlikte göçebe olan aşiretlerinin bazı fertleri için iskân amacıyla kullanmak istemişti (BOA. *İ.DH.1227,96113*. 4 Mart 1307).

✓ Cıbranlı aşireti, muhacir olduklarından dolayı buldukları yerleşkede boş arazi ve harabelerin ziraat ve aşiretlerini iskân etmek için kendilerine verilmesini istemişti (BOA. *İ.DH.1227,96117*. 4 Mart 1307).

✓ Sıpkanlı aşireti reisi Hüseyin Ağa, Eleşkird'e göç ettiklerinde kendilerine herhangi bir arazi tahsis edilmediğinden dolayı civardaki boş olan herhangi bir araziye istemişti.

✓ Zılanlı aşireti reisi Selim Bey, aşiretinin iskânı için Hasan Kalesi ile Pasınler Kazasında bulunan harabeleri istemişti. Yine Zılanlı aşiret reisi Eyüp Paşa ile Ali Bey aşiret fertlerinin iskânı için Eleşkird kazasında bir miktar arazi talep etmişti (BOA. *İ.DH.1227,96113*. 7 Şevval 1308).

✓ Cıbranlı aşiretinden Ali Ağazade ve Hasan Ağa, Muş sancağına bağlı Varto kazasının Çağla köyünde meskûn olan aşiretleri için, harabe bir halde olan arazilerin kendilerine verilmesini istemişti (BOA. *İ.DH.1227,96117*. 7 Şevval 1308).

✓ Adamanlı aşireti reisi Mirza Ağa, Bayezid sancağı ve etrafında bulunan kalelerin Rusya askerleri tarafından terk ve tahliye edildiğini belirterek, tahliyeden sonra tahrip olan, asayiş ve emniyetin muhafazası için önemli olan bu kaleleri tekrar onardığını ve harcadığı bin kuruşu hala almadığını belirterek parasını istemişti (BOA. *İ.DH.1227,96120*. 4 Mart 1307).

Padişah, aşiretlerin bu isteklerine karşı evvelce bu arazilerin durumlarını adı geçen vilayetlerde tahkik edilip, devletçe de uygun görüldüğü takdirde bu isteklerini yerine getireceklerini belirtmişti (BOA. *İ.DH.1227,96120*. 4 Mart 1307).

Aşiret reisleri ve beraberindekiler padişahı ziyaret etikten sonra Erzincan'a gelmişlerdi. Tercüman- Hakikat Gazetesi, İstanbul'dan hareket eden aşiret reisleri memleketlerine gitmeyi toplu bir şekilde Erzincan'a gittiklerini yazmıştır (Tercüman-ı Hakikat, 14 Mayıs 1891). Padişah ile görüşmelerinden sonra ikinci defa Zeki Paşa ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerden sonra aşiretlerin mutlak bağılıkları pekişmiş şekilde memleketlerine dağılmışlardı.

SONUÇ

Sultan II. Abdülhamid, İttihad-ı İslam siyaseti çerçevesinde Müslüman halklar ile özel bir ilişki ağı oluşturmuştur. Hamidiye Alaylarına dahil olan aşiretlerin bu ilişki ağında özel bir yeri vardır. II. Abdülhamid'in, Osmanlı memleketini ve halifesini koruma görevi tevdi ettiği bu aşiretlerin bir kısmı 6 aylık nöbetler halinde İstanbul'da başkenti ve halifeyi korurken geri kalanları kendi bölgelerinde milis kuvvetleri olarak görev yapmaktaydı. II. Abdülhamid, Hamidiye Alayları ile İttihad-ı İslam'ın kurucu/koruyucu milislerini oluşturmaya çalışmıştı. Bubağlamda Hamidiye Alaylarına dâhil olan aşiretlerin tamamının Müslüman olması ve halifeye sadakat ile bağılı olması istenmiştir. Böylece II. Abdülhamid ile aşiretler arasında Sünni İslam üzerinden bir ittifakla, devleti yeniden eski gücüne kavuşturma konusunda bir mutabakat sağlanmıştı.

Sultan II. Abdülhamid bu ittifakı sağlamak ve aşiretlerle bağılı pekiştirmek için Hamidiye Alaylarına yazılan bütün aşiret reislerini İstanbul'da ağırlamış ve onlarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Sultan II. Abdülhamid, aşiret reisleri ile kendisi arasında özel bir ilişki ağı oluşturmuştur. Bu ilişki ağı II. Abdülhamid döneminde etkili olmanın yanında II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin ardından da merkezden uzaktaki bölgelerde aşiretlerin devletle sıcak ilişki kurmalarını sağlamıştır. Bu durum özellikle I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de oldukça görünür desteği de beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Averyanov, P. İ. (2010). *Osmanlı İnan Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl)*. Çev: İbrahim Kale, Avesta Yayınları.
- Boa.Dh.Mkt. 1806.96.17 Kanun-u Sani 1308
- Boa. İ.Dh.1227.96112. 4 Mart 1307
- Boa. İ.dh.1227.96117. 4 Mart 1307
- Boa. İ.Dh.1227.96113. 4Mart 1307
- Boa. İ.dh.1227.96120. 4 Mart 1307
- Boa. Y.A.Res. 63.46. Leff 2, 3 Mart 1309
- Boa. Y.Prk. Ask. 96.70. Leff. 02. 27 Kanun-u Evvel 1309
- Boa. Y.Prk. Ask. 081.16. Leff. 2, 6 Nisan 1308
- Boa. Y.Prk. Ask. 70.96. Leff 6. 9 MART 1307
- Boa. Y.Prk. Ask. 70.96. Leff 2. 10 Şubat 1308
- Boa. Y.Ee.081. 07. 14 Nisan 1307
- Boa. Y.Ee. 139.10. 6 Temmuz 1891
- Boa. Y.Ee.139,07. 7 Mayıs 1891
- Boa. Y.Ee.139. 06. Leff 3. 26 Mayıs 1891
- Boa. Y.Ee. 139.03.Leff 2.15 Mart 1307
- Boa. Y.Mtv. 48.83. 4 Mart 1891
- Boa. Y.Mtv. 73.125. Leff 2. 21 Kanun-u Evvel 1308
- Boa. Y.Prk.Bşk.49.39. Leff 5. 4 Ocak 1897
- Fırat, M. Ş. (1998). *Doğu illeri ve Varto Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Hamidiye Hafif Süvari Alayları Kanunname-i Hümayun, 1896, madde 66
- Klein, J. (2013). *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*. Çev: Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nevsal-ı Askerî, 9 Muharrem 1297: 117.
- Osmanoğlu, A. (2018). *Babam Sultan Abdülhamid*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sultan Abdülhamid. (1999). *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tarik, No: 2518, S.8, 30 Mart 1891, s.1
- Tna., F. O. Turkey No: 32, Boyadjian'dan Hampson'a, Diyarbakır, 24 Şubat 1891
- Tna., F. O. Turkey No: 34, Longworth'tan W.White'e, Trabzon, 28 Mart 1891
- Tna, F. O. Turkey, No: 3, P. Currie'den Markize'e, İstanbul, 30 Aralık 1896
- Tna. F. O. 424/169 No: 43 W.White'den Marquiz'e, İstanbul 13 Nisan 1891
- Tna. F. O. 424/169 No: 43 W.White'den Hampson'a, Erzurum 4 Nisan 1891
- Üner, M. E. (2009). *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*. İstanbul: Yalın Yayınları.